

KOMENTARI

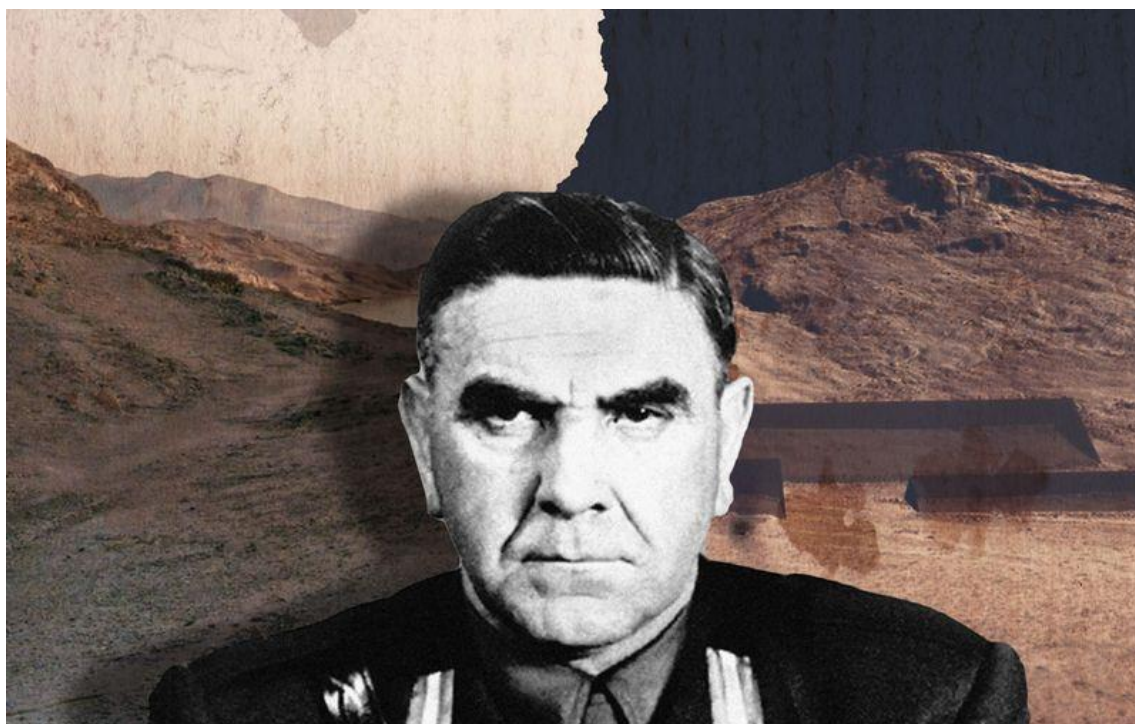
Kako su užasi u ustaškom logoru Slana, preteči Jasenovca, gotovo izbrisani iz kulture sjećanja

Priča o Slani je potresna i nezaobilazna

PIŠE DRAGAN MARKOVINA

Od lipnja do kolovoza 1941. u Slani je ubijeno oko 10 tisuća ljudi, nakon čega su Talijani, svjesni posljedica takvog zločina koji je doveo do podizanja općenarodnog ustanka krajem srpnja, prisilili ustaške vlasti da zatvore taj logor, a potom sami fizički uklonili leševe i najveći dio logorskih građevina te foto-dokumentirali ono što su po ulasku u logor zatekli.

03. 06. 2021.1932 PREPORUKA

Društvo smo koje je premoreno povijesnim temama i podjelama, što uzrokuje većinsku reakciju ljudi koji odbijaju razmišljati o prošlosti, pokušavajući misliti isključivo o suvremenom svijetu. Taj izbor je racionalan pa i politički ljekovit i smislen, svakako bolji od opsesivnog življenja u prošlosti, ali uz jedan preduvjet.

On se odnosi na to da vlastitu prošlost poznajemo, bez kompleksa i tabua joj pristupamo, da negujemo kulturu sjećanja ponajprije u odnosu na traume koje su u naše ime napravljene drugima te da ne pokušavamo iz ideoloških razloga prešućivati ili falsificirati prošlost koja nam ne odgovara.

Bezuspješan pokušaj falsificiranja stvarnosti Jasenovca

Posljednjih trideset godina se to, nažalost, najviše događalo po pitanju stvarnosti ustaške države i njenog zločinačkog nasljeđa, zahvaljujući čemu se čak i stvarnost Jasenovca pokušavala falsificirati, i to kontinuirano. Još od one užasavajuće **Vukojevićeve** saborske komisije, preko brojnih feljtona u Glasu koncila pa sve do postavljanja ploče s ustaškim pozdravom i do tzv. istraživanja trostrukog logora koja su na HRT-u predstavljena kao relevantna. A sve je počelo još u Tuđmanovim 'Bespućima povijesne zbiljnosti', što mnogi ne znaju, a brojni odbijaju čuti.

No, logor u Jasenovcu je ipak, unatoč svemu navedenom, preživio u kolektivnom sjećanju kao ključno mjesto ustaških zločina, koje ipak, barem i protokolarno i posljednjih godina bez zajednica i udruga žrtava, predstavnici vlasti posjete i njegovu užasavajuću stvarnost nitko s te pozicije ne negira. Pored toga, zahvaljujući Bogdanovićevom 'Jasenovačkom cvijetu' ta kultura sjećanja ima i svoj vizualni trenutak, ujedno i javnu instituciju koja ozbiljno radi na čuvanju sjećanja, a nakon što je nedavno **Ivo Goldstein** objavio veliku monografiju o tom logoru, njegova stvarnost je praktično detaljno ispisana i lako dostupna svima.

Slana – preteča Jasenovca

Sve ovo što vrijedi za Jasenovac, ne vrijedi za logor Slana na Pagu, koji je bio preteča Jasenovca i dio logorskog kompleksa Gospić-Jadovno-Pag, a čiji užas je najbolje ilustrirati činjenicom da je kroz tek nešto više od dva mjeseca, od lipnja do kolovoza 1941., u njemu ubijeno oko 10 tisuća ljudi, nakon čega su Talijani, svjesni posljedica takvog zločina koji je doveo do podizanja općenarodnog ustanka krajem srpnja, prisilili ustaške vlasti da zatvore taj logor, a potom sami fizički uklonili leševe i najveći dio logorskih građevina te foto-dokumentirali ono što su po ulasku u logor zatekli.

Posljednji zatočenici Slane, njih oko 400 preživjelih, bili su ujedno i prvi zatočenici Jasenovca koji su tamo podizali prve logorske barake. Užasavajući put tih ljudi koji su pješačili 40 kilometara, preko Velebita do Karlobaga, da bi odande trabakulima bili prevoženi do Paga, gdje ih je većinu čekala smrt, u jednom od dva dijela logora, za Srbe i Židove, iako je među logorašima bilo i Hrvata, jednostavno je uključivao previše ljudi da bi se njegova stvarnost mogla tek tako izbrisati iz kulture sjećanja. No, zbog aktivnog negiranja onoga što je tamo egzistiralo, u tome se umnogome uspjelo.

Kako je Slana izbrisana iz sjećanja

Jedan od onih koji su imali sreću preživjeti Slanu i Jasenovac bio je **Emerik Blum**, jedan od osnivača Collegium Artisticuma u Sarajevu te kasniji direktor Energoinvesta i gradonačelnik Sarajeva. Za priču pak o logoru puno je bitniji književnik s Paga i antifašist, **Ante Zemljarić**, koji je još u studenom 1941., zajedno s **Ozrenom Ružićem** postavio vijenac za žrtve logora na mjesnom groblju. Počinitelje ustaške vlasti nisu otkrile, a Zemljarićeva sudbina je jedna od onih koje bi trebale biti dio opće kulture zemlje, budući da je nakon rata završio na Golom otoku, preživjevši četiri godine tamo, da bi osamdesetih napisao knjigu 'Haron i sudbine', koja se bavila Slanom, a 1997. i knjigu 'Pakao nade' koja je posvećena Golom otoku.

U veljači 1993. na Pagu mu je kuća dignuta u zrak, a do danas Ante Zemljarić nije kulturna činjenica, nego čovjek za kojeg znaju i čije su ove dvije prijelomne knjige čitali tek rijetki. O ostatku opusa da ne govorimo. Spomen ploča koja je postavljena na mjestu logora osamdesetih je početkom devedesetih uništena, a ista stvar se dogodila i 2010. pa 2013., nakon što je Srpsko narodno vijeće u dva navrata postavilo novu spomen-ploču u uvali.

Postoje dakle ljudi koji ne žele da Slana egzistira u kulturi sjećanja s jedne strane i savršeno ravnodušna država s druge, koja doduše financira aktivnosti SNV-a u kojima se Slana nastoji komemorirati, što opet izgleda kao da se priča o logoru doživljava kao nekakva manjinska memorija, potpuno nebitna za društveno nasljeđe. S druge pak strane, da nije njihovog rada, Slana bi bila definitivno zaboravljena u suvremenoj Hrvatskoj i prepuštena tek avanturističkom otkrivanju fascinantne prirode od strane turista.

Izložba koja progovara o traumi koja neće nestati

Što me konačno dovodi do razloga za nastanak teksta, a to su izložba 'Slana-radikalni krajobraz' i film 'Uvala' **Nike Petković, Davora Konjikušića i Gorana Andlara** koja je upravo otvorena u zagrebačkoj Galeriji Nova i bit će postavljena do 23. lipnja. Na njoj su ovo dvoje autora pokazali surovost, ljepotu i čudnu energiju pejzaža iz koje se jasno vidi zbog čega je logor tamo napravljen i koliko je poražavajuće takav ambijent djelovao na psihi logoraša.

Općenito govoreći, očito je da su se ustaše odlučivale za lokacije logora smrti s jedne strane razmatrajući kako ta mjesta najlakše nadgledati, a potom i kako psihički dotući zatvorenike, budući da ista stvar vrijedi za Jasenovac i čudan tok Save na tom mjestu, o čemu je pisao **Bogdan Bogdanović. Nika Petković, Davor Konjikušić i Goran Andlar** sučeljavaju aktualni izgled Slane, na kojima se sva ta surovost i ljepota kraja vide, zajedno s rijetkim preostalim fizičkim tragovima logora, u vidu ceste koju su napravili logoraši, malog improviziranog pristaništa i ostatke temelja zgrada, da bi u osamnaestominutnom dokumentarnom filmu užas dosegnuo kulminaciju u posljednje dvije minute u kojima na temelju arhivskih snimki u taj pejzaž kompjutorski dodaju logorski izgled.

Priča o Slani je potresna i nezaobilazna želimo li kao društvo osvijestiti što sve vučemo kao traumu koja neće nestati, ako je prešućujemo i zbog toga, kao i zbog kvalitete izložbe i filma bilo bi lijepo prošetati se do Galerije Nova ovog lipnja.

logor slana,